

Eugeniusz Sakowicz

Wydział Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita,
t. 1–2 (t. 1 – ss. XXVI, ss. 888 + wkładka ss. 4;
t. 2 – ss. 1006), red. E. Gigilewicz, s. M. Loyola Opiela;
Indeksy, oprac. W. Gigilewicz (ss. 63),

Prace Instytutu Leksykografii KUL, nr 4, Lublin 2016
(Wydawca: Zgromadzenie Sióstr Służebniczek BDNP, Dębica;
Współwydawca: Drukarnia Archidiecezjalna, Katowice)

Edmund Bojanowski (1814–1871) wpisał się na trwałe nie tylko w dzieje XIX-wiecznego Kościoła katolickiego w Polsce, ale i w rzeczywistość współczesną. Pozostawił po sobie bogate materiały archiwalne, pozwalające poznać horyzonty i głębię jego myśli, odkryć oryginalność i aktualność (wtedy i dziś) jego planów i zamiarów, w centrum których zawsze usytuowany był drugi człowiek, najbardziej zaś dziecko, jako nadzieja przyszłości. Opracował koncepcję pedagogiczną, kładąc nacisk na podstawy teoretyczne, praktyczne i organizacyjne, tzw. ochron – przedszkoli, będących miejscami pracy nad wszechstronnym rozwojem dzieci. To właśnie ze względu na tę instytucję założył Zgromadzenie Sióstr Służebniczek.

Dziełami rzucającymi światło na życie i dzieło „serdecznie dobrego człowieka” – jak o nim mówiono (dodając – „drugiego św. Wincentego a Paulo”) są wydane drukiem: *Reguła Zgromadzenia Służebniczek Boga-Rodzicy-Dziewicy Niepokalanie Poczętej* (Poznań 1867 i kolejne edycje); *Korespondencja Edmunda Bojanowskiego z lat 1829–1871*, t. 1–2,

Objąsnił, skomentował i zarysem monograficznym poprzedził L. Smółka, Wrocław 2001; Edmund Bojanowski, *Dziennik*, Objąsnił, skomentował i wstępem poprzedził Leonard Smółka, t. I–IV, Wrocław 2009).

Oprócz tych źródłowych prac E. Bojanowski pozostawił w rękopiśmie rozliczne inne materiały. Dotąd niepublikowane były przedmiotem szeregu analiz. I chociaż opracowywane były (np. w ramach tzw. prac dyplomowych czy innych studiów, monografii oraz przyczynków) określone aspekty jego spuścizny, to jednak nie było możliwe uwzględnienie złożonego kontekstu myśli, wypowiedzi wybitnego zakonodawcy. U genezy krytycznej edycji pozostałych, niepublikowanych dotąd prac E. Bojanowskiego postrzegać należy powyższe stwierdzenie. Edycja krytyczna i w ogóle ogłoszenie drukiem dzieła z dotychczas niewydanymi jego tekstami (stąd łaciński termin w podtytule książki – *Inedita*, tj. ‘rękopisy’, utwory niewydane za życia; pozostające „w szufladzie” po autorze) było zarówno wyzwaniem, jak i imperatywem.

Dorobek pisarski E. Bojanowskiego stanowią rękopisy, notatki, wypisy z publikacji (ksiązek, artykułów) innych autorów, zarówno jemu współczesnych oraz wcześniejszych. Wytrwały w poszukiwaniach, niestrudzony w sporządzaniu wypisów (fiszek) z lektur, gromadził materiały z wielu dziedzin nauki oraz kultury. Są to prace z zakresu folklorystyki i historii. W zbiorze archiwalnym znajdują się „dokumenty” religijne, szkice żywotów świętych, formuły oraz teksty modlitw. Rejestrował on opowiadania, legendy, pieśni. Szereg materiałów ma charakter leksykograficzny. Zasób źródłowy E. Bojanowskiego ma wysoki walor poznawczy, rzecz można – historyczny. Poprzez pracę dokumentalisty, pisarza (zostawiającego liczne prace we wspomnianej wyżej „szufladzie”) służył on dziedzictwu kulturowemu Polski, będącej w jego czasach pod zaborami.

Materiały archiwalne E. Bojanowskiego przechowywane są pieczołowicie w Archiwum Głównym Służebniczek Dębickich w Dębicy. Zasób archiwalny to 32 tomy rękopisów, pozostawionych zarówno na luźnych kartach, jak i w brulionach, nadto na kartach zszytych i w oprawnym notesie. E. Bojanowski sporządzał notatki prawdopodobnie od lat 30. do 60. XIX w. W rękopisach odwoływał do następujących autorów, którzy podejmowali m.in. ważne niezmiernie na miarę tamtych czasów zagadnienie tożsamości narodowej. Byli to: A. Mickie-

wicz, C. K. Norwid, Z. Krasiński, J. U. Niemcewicz, A. Cieszkowski, K. Libelt, K. Baliński, A. Celiński, K. Gaszyński, K. Zakrzewski, K. Antoniewicz, K. Wóycicki, J. N. Gątkowski, Ł. Gołębiowski. Do ich twórczości odwoływał się na łamach czasopism: „Przyjaciel Ludu”, „Pokłosie”, „Rok Wiejski”.

Nie jest przesadne stwierdzenie, iż E. Bojanowski był „człowiekiem renesansu”, zainteresowanym tym wszystkim, co wiązało się z życiem środowiska, w którym był obecny, gdzie żył i tworzył oraz prowadził tzw. działalność społecznikarską.

Przed wydaniem rekomendowanego dzieła pt. *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita* prowadzone były badania tekstuologiczne i historyczno-literackie. Następnie przeprowadzono merytoryczną analizę tekstów, by w końcu wykonać pracę edytorską. Prace prowadzone były w Instytucie Leksykografii KUL, wielce zasłużonym dla kultury polskiej przez wydanie monumentalnej *Encyklopedii katolickiej* (t. 1–20, Lublin 1973–2014). Krytyczna edycja niepublikowanych rękopisów E. Bojanowskiego opatrzona została przypisami edycyjnymi i rzeczowymi, komentarzami oraz indeksami.

Przed śmiercią swą rękopiśmienną spuściznę E. Bojanowski przekazał s. Elżbiecie Szkudłapskiej. Archiwalia te doświadczyły dramatycznego losu. Droga dotarcia rękopisów Bojanowskiego z Wielkopolski do Dębicy w okresie Kulturkampfu jest ciągle badana. Na pewno s. E. Szkudłapska, będąc niejako kustoszem rękopisów po śmierci Założyciela, zadbała o to, by zabezpieczyć spuściznę w Galicji, pod opieką swojej przyjaciółki, s. Marii Filipiak i ks. Antoniego Brzezińskiego. W czasie I i II wojny światowej rękopisy były ukrywane. Z obawy przed utratą bądź zniszczeniem „przenoszone” były z jednego miejsca do innego. Wraz z siostrami dzieliły trudne, dramatyczne czasy.

Władze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP podjęły w 2007 r. decyzję o opracowaniu programu wychowania przedszkolnego według koncepcji swojego zakonodawcy. Pojawiła się wówczas konieczność odniesienia się i odwoływania do pełnego zasobu źródeł. Przełożona generalna Zgromadzenia, matka M. Maksymilla Barbara Pliszka podjęła decyzję o zeskanowaniu materiałów archiwalnych. Digitalizacja materiałów archiwalnych miała na celu ich zabezpieczenie i jednocześnie przygotowanie do krytycznego wydania.

Redaktorzy dzieła wraz z zespołem badawczym podzielili materiały E. Bojanowskiego wg merytorycznego kryterium, wyróżniając dzieł w rozdziałów zamieszczonych w dwóch tomach. Całość poprzedza *Przedmowa* kardynała Zenona Grocholewskiego (t. 1, s. V–VI), postulatora w sprawie kanonizacji Edmunda Bojanowskiego. Hierarcha ten przywołał słowa Jana Pawła II z 10.06.2000 r., zaadresowane do „wielkiej rodziny Sióstr Służebniczek”, w których to słowach papież „zwrócił [...] uwagę na dwa wymiary ich dobroczynnej działalności w świecie”. Są nimi: „ofiarna pomoc potrzebującemu człowiekowi” oraz „bogaty udział w działalności misyjnej Kościoła” (s. V). Obecna publikacja, zaznaczył kard. Z. Grocholewski, wskazuje na „podłoże”, na którym zrodziła się Edmundowa rodzina zakonna. Formując samego siebie, pokornie pracując, wykonując swoje codzienne obowiązki stał się Edmund źródłem i przykładem dla zaangażowania sióstr w dzieło ewangelizacyjne Kościoła. Postulator kanonizacji *Przedmowę* zamknął słowami: „Należy sobie życzyć, by to wydanie źródłowych tekstów bł. Edmunda Bojanowskiego było zachętą, prowokacją, natchnieniem, rachunkiem sumienia, także dla tych wszystkich, których zainteresują sugestywne przemyślenia i fascynująca twórczość umysłu i serca, jawiące się w tych publikacjach [...]” (s. VI).

W dalszej kolejności (w tomie 1) następuje część zatytułowana *Od Wydawcy* (s. VII– VIII). Autorka tego fragmentu dzieła – m. M. B. Pliszka, przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Służebniczek BDNP, napisała: „Wyrażam nadzieję, że ta nowa pozycja na rynku wydawniczym nie tylko zainteresuje, ale zachęci do pochylenia się nad konkretną płaszczyzną badań i odsłoni nowe wymiary bogatej osobowości Edmunda Bojanowskiego”. (s. VIII).

Następnie zamieszczono *Wstęp* (s. IX–XVIII), w którym naszkicowany został życiorys E. Bojanowskiego. Zwrócono w tejsze biografii na jego poznawcze pasje, zainteresowania, lektury, drogę życia. Biogram ma charakter artykułu (hasła) encyklopedycznego. W nieobszernym tekście podano najważniejsze dane z życia E. Bojanowskiego, jego spuściznę oraz losy materiałów archiwalnych. To one stały się zarówno osnową, jak i wątkami dzieła *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*.

Kolejnymi częściami tomu 1. są: *Wykaz skrótów bibliograficznych* (s. XXIV), *Symbole graficzne* (s. XXV), pozwalające czytelnikowi właściwie korzystać z materiałów wydrukowanych w dziele oraz *Wykaz ilustracji* (s. XXVI).

W prezentowanym tomie 1. zamieszczono następujące rozdziały: I. *Prace historyczne i literackie*, II. *Wychowanie w ochronach*, III. *Sprawy organizacyjne i gospodarcze dotyczące ochron*, IV. *Wypisy i szkice o tematyce religijnej*.

Tom 2 zawiera natomiast kolejne rozdziały: V. *Materiały i szkice do prac etnograficznych i historycznych*, VI. *Zbiory pieśni i piosenek*, VII. *Notatki związane z redakcją czasopism*, VIII. *Excerpta i epitomaty*, IX. *Varia*.

Pierwszymi czytelnikami dzieła *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, oprócz redaktorów oraz innych osób pracujących przy edycji, byli recenzenci wydawniczy. Na tylnej stronie okładki, czyli tzw. „plecach” książki zamieszczone zostały fragmenty recenzji wydawniczych, odnoszących się do dwóch tomów. W tomie 1 jest to tekst księdza prof. dr hab. Anzelma Weissa; w tomie 2 natomiast opinia diakona, prof. dr hab. Waldemara Rozynkowskiego.

Ks. A. Weiss tak przedstawił dzieło: „Wykonana, z iście benedyktyńską cierpliwością i dokładnością, praca ukazała, iż nieopublikowane rękopisy Bojanowskiego są prawdziwą «kopalnią» materiałów źródłowych. Nasz Bohater przy głębokiej pobożności był człowiekiem renesansu. Interesowała go wszystko co dotyczyło życia społeczności, w której przyszło mu żyć. W *Notatkach* utrwał znane mu legendy, historie regionalne, obrzędy, gry i zabawy, a także ceny, co dokumentują skrupulatnie prowadzone rachunki [...]. Niezmiernie wdzięczne Zgromadzeniu musi być społeczeństwo Wielkopolskie, które w *Inedita* Bojanowskiego otrzymuje unikatowej wartości, cenny dokument służący do poznania prawdziwej kultury wielkopolskiego społeczeństwa XIX wieku”.

Dk W. Rozynkowski, w następujących słowach nie tylko zaopiniował, ale i zarekomendował pracę: „Prezentowane źródła odsłaniają przed nami niezwykle aktywną, a jednocześnie wrażliwą i dbającą o życie wewnętrzne postać. Nie mamy wątpliwości, że uzupełnią one również wiele wątków znanych już z prac poświęconych Błogosławio-

nemu. To dzięki tym źródłom dotykamy między innymi szczegółowych kwestii odnoszących się do życia codziennego, czyli wydarzeń, spotkań, trosk oraz formacji, planów, wizji i oczekiwań E. Bojanowskiego. Dzięki przygotowanemu wydawnictwu będziemy mieli również dostęp do mało znanych tekstów, niewielkich szkiców prac, o charakterze: historycznym, literackim, etnograficznym czy religijnym. W prezentowanych tekstach znajdujemy także fragmenty, które pozwalają nam na dopełnienie znanego już z innych źródeł obrazu życia wewnętrznego E. Bojanowskiego. A, że była to ważna, a nawet fundamentalna płaszczyzna życia późniejszego Błogosławionego, nie mamy wątpliwości. Cała jego aktywność była bowiem przesiąknięta poszukiwaniem odniesienia do Boga, czyli poszukiwaniem Jego woli. Przywołane powyżej myśli utwierdzają nas w przekonaniu potrzeby udostępnienia szerokiemu gronu odbiorców analizowanych tekstów”.

Powyższe opinie celnie oddają zarówno treść, jak i przesłanie – mi się dzieła. E. Bojanowski za życia ogłosił drukiem zaledwie fragmenty swoich prac. Szereg opracowań, wypisów, notatek czy po prostu materiałów zostało niepublikowanych. Zapewne wówczas – w XIX w. – wydrukowanie przez E. Bojanowskiego dorobku z zakresu folklorystyki pozwoliłoby go uznać za prekursora czy w ogóle ojca tejże nauki w Polsce. Dzisiejsza etnologia, etnografia, ludoznawstwo zostaje ubogacona pracami naukowo-badawczymi i dokumentacją zgromadzoną ponad 150 lat temu przez E. Bojanowskiego. Badacz ten „objawia się” zatem nie tylko jako pedagog i wychowawca, historyk, ale też jako folklorysta i antropolog, językoznawca, po prostu – erudyta, leksykoграф i encyklopedysta.

Dzieło *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita* prezentuje bardzo wysoki kunszt edytorski. Z uwagi na charakter źródłowy jest dziełem oryginalnym. Doskonale zredagowane, czytelne, przejrzyste, z profesjonalnymi interdyscyplinarnymi komentarzami, zaopatrzone w bardzo bogate *Indeksy* (osobowy, geograficzny, rzeczowy) prezentuje się imponująco. Wydrukowane zostało na papierze o wysokiej gramaturze, co zapewni pracy trwałość czy po prostu „długowieczność”. Na pewno czytelnik będzie mógł kartki poszczególnych tomów wertować, nie czyniąc im żadnego uszczerbku. Papier ma „dostojny” odcień biało-żółty, co przenosi czytelnika w czas XIX w. Kolor

żywej zieleni, który zastosowany został na okładce symbolizuje żywotność, witalność, ciągłą nowość i aktualność myśli E. Bojanowskiego. I chociaż myśl jego wyrażana była językiem XIX w., to w istocie swojej jest aktualna i, mimo zmieniających się czasów, aktualną pozostanie. Na tomach 1–2 i na wolumenie *Indeksów* zostały umieszczone stronicę ręką Błogosławionego zapisane, wyjęte z „jego archiwum”. Robią one wrażenie jakby stron na dzieło położonych, bądź z dzieła „wychodzących” ku czytelnikowi z przesłaniem i zachętą do lektury.

Walor rekomendowanej pracy dostrzegła i uhonorowała Kapituła Nagrody Stowarzyszenia Wydawców Katolickich FENIKS 2017. Oceniając książki wydane w 2016 r. w kategorii „duchowość”, „Feniksem” nagrodziła *Prace, szkice i notatki Edmunda Bojanowskiego. Inedita*, t. 1–2, a także *Kompendium edukacyjne Edmunda Bojanowskiego*, pod redakcją siostry M. Loyoli Opieli (opracowane m.in. w oparciu o recenzowaną pracę). W uzasadnieniu podkreślono edukacyjny wymiar ich przekazu: „*Publikacje te stanowią cenne źródło do poznania myśli religijnej, społecznej i pedagogicznej Edmunda Bojanowskiego, której trafność i znaczenie pozostają wciąż aktualne. Niezwykle efektowne połączenie teorii i praktyki wiedzy pedagogicznej, łączące ze sobą wskazania o charakterze religijnym, społecznym, rodzinnym i narodowościowym, które dają możliwość permanentnej edukacji świadomych obywateli*”. Potwierdza to również zamiar wyrażony w publikowanych tekstach przez ich Autora.

